

створення етнографічного антуражу, а повинне сформувати свідомість справжнього патріота і гармонійної особистості.

Ідеї Г. Ващенка є прийнятними не для всіх навіть на сучасному етапі розвитку суспільства. Його звинувачували в «заангажованості». Відповідаючи на подібні звинувачення, звернемось до вислову А.Погрібного: «Г. Ващенко «заангажований»? Ну, так – в Україну, в Українську державу заангажований до найменших порухів душі. Але це і є та наука, засвоєння якої слід побажати кожному з нас, усьому нашому народові, аби ми могли належно утвердити у цій своїй номінально незалежній державі те, можливість чого дарована нам самою долею» [1].

Отже, педагогічна спадщина Г. Ващенка є надзвичайно актуальною у наш час, коли Україна змушена перебувати у стані так званої «гібридної війни», коли йде боротьба не лише за територію чи ресурси, а й за свідомість людей. За цих умов особливого значення набуває проблема підняття патріотичного духу серед молоді, формування почуття національної гідності шляхом реалізації гармонійної системи національного виховання.

Список використаної літератури

1. Погрібний А. До 125-річчя від дня народження Григорія Ващенка [Електронний ресурс] / Анатолій Погрібний – Режим доступу до ресурсу: <http://archive.ndiuv.org.ua/fulltext.html?id=845>.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів молоді і батьків. Том I. – Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
3. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні: [Електронний ресурс] / Григорій Ващенко – Режим доступу до ресурсу: <http://education-ua.org/ua/ekskurs/385-proekt-sistemi-osviti-v-samostijnij-ukrajini>.

Оксана Носенко

ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

ДОШКІЛЬНИКІВ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Актуальність дослідження зумовлена важливістю духовно-морального виховання особистості на сучасному етапі. Домінування матеріальних цінностей над духовними призвели до спотворення уявлень про добро та справедливість. Багаторічне відчуження людини від справжніх духовних цінностей, від віри, значно вплинуло на посилення тенденції зростання жорстокого індивідуалізму, зверхнього ставлення до інших та приниження їхньої людської гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій.

У процесі студіювання проблеми ми переконалися, що засадничими основами у дослідженні є реконструкція і впровадження в умови сьогодення спадщину князя Володимира. Спостерігаємо тенденцію стрімкого розвитку культурно-освітніх центрів і духовності у вихованні дітей за часів Київської Русі, а також розвитку народної педагогіки через призму історичних подій.

Цієї проблеми торкалися видатні педагоги минулого: князь Володимир, Ярослав Мудрий, Я. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші.

У житті кожного народу постають події, які мають великий вплив на його подальший розвиток. Такою подією для українського народу було його Хрещення. Тисячоліття нашого хрещення зобов'язує нас теж залишити пам'ятку, як відзначення цієї історичної події. Такий найкращий пам'ятник – друковане слово. Воно може відзеркалити наші духовні надбання – культуру та живучість нашої нації. Християнство внесло в життя народу вищу мораль, ідеали, вищу культуру, осередками яких стали церкви. Уже для їх спорудження потрібно було мобілізувати багато фахівців – від архітекторів до мулярів; оздоблення церков потребувало малярів, мозаїстів, різьбярів. По закінченню будови, крім кліру, потрібно було багато освічених людей: читців, співаків тощо. При церквах Володимир засновував школи для навчання боярських та священичних дітей.

За часів правління князя Володимира розпочалася нова доба розвитку в усіх галузях соціального життя: у політиці, релігії, освіті, культурі.

Доктор історичних наук Ю. Копач в своїй роботі наголошував на тому, що під впливом християнства в Україні постала на високому рівні література. Вона виявилась величною, настільки могутньою духом, що впродовж століть проіснувала під час неолі й трагедії разом з народом і знов і знов відроджувалась, і відроджувала українську націю. Писати книги – це був великий подвиг та праця, навіть з технічного боку. Люди писали вручну, гусячими пір'ями; букви були виразні, рівно

поставлені, писані, як картинка. Початкові букви, ініціали, були орнаментові, книжки були ілюстровані кольоровими картинками-мініатюрами [3, с. 53]. Літературні твори того часу мають релігійний і національний характер. Навчальні книжки для початкового навчання (для дітей царської сім'ї та знаті) являли собою Азбуки, Прописи, Псалтир, Апостол і Євангеліє. Основний метод був начотницький, який зводився до багаторазового читання текстів. Азбуковники та букварі продовжували, згідно традиції, вмщати в собі, крім граматичного розділу, повчальні тексти та викладання основ християнської віри [7, с. 84]. Усі книги які, використовувалися в навчанні, завжди повинні були мати виховний вплив та моральні сентенції. У таких своєрідних книжках, як «учительські слова», «повчання», «азбуковники» головним змістом є моральні повчання: прагнення виховати певні якості в людині, врятувати її від «гріха». З одного боку, такі повчання пояснювали обов'язки християн щодо їх ставлення до Бога, навчали правилам поведінки в церкві і в побуті, з іншого – в цих творах містилися вимоги до людини: бути працелюбним, скромним, щедрим, турбуватися про дітей і батьків; заохочувати прагнення до знань, виховання високих моральних якостей, постійне моральне удосконалення душі [7, с. 84].

Згідно з літописною пам'яткою «Повість минулих літ» зафіксовано відкриття першої школи в Київській Русі князем Володимиром 988 р. Перші школи засновувалися при кафедральних церквах, де служило переважно освічене духовенство. Облаштовувалися школи також при монастирях. Тут учили читати й писати. Шкільництво в Україні розвивалося швидко. У другій половині XI ст. існували школи майже при кожній єпископській кафедрі. В якості підручників служили богослужбові книги, найчастіше Псалтир. Оволодівши умінням читати і писати, світські люди завершували навчання. Ті, хто бажали поповнити церковний клір, вчилися довше, опановуючи Святе Письмо і богослужбові книги. Вищого рівня освіти здобували одиниці, які прагли дійти до найвищих церковних посад або визначитися як проповідники й письменники. Основою вищої науки була грецька мова. Ураховуючи те, що грамотність була відома задовго до Володимира, з появою християнства запроваджувалося так зване «книжне вчення», в основу якого лягла програма візантійської освіти, яка будувалася на «семи вільних мистецтвах» [4, с. 19].

Окрім шкіл «книжного вчення» відома була ще одна форма навчання, так зване кормильство (від слова «кормити» – годувати). Літописи розповідають, що кормильців-вихователів мали князі Ігор, Святослав, Ярослав Мудрий, Юрій Долгорукий та інші. Кормильцями княжат були бояри. З поширенням грамоти князі почали шукати освічених вихователів, які й стають домашніми педагогами.

Цікаву, досить вірогідну картину підготовки дітей до шкільного навчання на основі етнографічних даних відтворив І. Кослинський у своєму дослідженні «Церковно-народний місяцеслов на Русі». Напередодні початку навчального року батьки запрошували вчителя додому, де його зустрічали з поклоном і добрим словом. Батько передавав сина вчителю з проханням навчити уму-розуму, а хлопчик тричі кланявся вчителю, який садив його поруч і розпочинав навчання, промовляючи «аз-земля-ерь-аз». На цьому закінчувався перший урок. Потім батьки частували вчителя, підносили хліб і дарували рушник, домовлялися за платню. Заняття розпочиналися з 1 листопада або 1 грудня.

В сучасних умовах, коли труднощі соціально-економічного характеру, потік різнобічної інформації, домінування матеріальних цінностей над духовними призвели до спотворення уявлень суспільства про добро, милосердя, справедливість, патреотизм, проблема духовно-морального виховання набула особливої актуальності. Людина накопичує морально-ціннісний досвід народження протягом усього життя. Та найбільшу відповідальність за формування духовно-моральної культури особистості несуть родина й дошкільний заклад. Безумовно, розпочинати маємо з найпершої ланки освіти – з дошкілля. Щоб сприяти духовному розвитку вихованців, педагогам слід самим керуватися в житті духовними цінностями, глибоко розуміти поняття духовності, завдання відповідної роботи з дітьми.

Дослідження вчених свідчать, що здійснювати виховання людини, її якостей та чеснот слід ще із дня зачаття. У давнину навіть існував кодекс поведінки вагітної жінки та ставлення до неї людей, які її оточували. Уважалося: якщо хочеш, щоб дитина була доброю, ласковою, ніжною, спілкуйся з нею лагідними словами навіть тоді, коли вона ще в утробі. Саме в родині дитина отримує перші уроки моральності. Із допомогою близького дорослого вона вчиться диференціювати свої дії, опираючись на поняття «можна – потрібно – не можна»; «добре – погано», «добро – зло».

Не менш важливу роль у духовно-моральному вихованні дітей відіграє дошкільний навчальний заклад. Тому одним із першочергових завдань, яке повинно вирішуватися педагогам, це допомогти батькам усвідомити, що насамперед родина має зберігати й передавати моральні та

духовні цінності, що були накопичені минулим поколінням, а саме з тих часів, як була прийнята християнська віра св. Володимиром Великим на Україні.

На сьогоднішній день Міністерством освіти і науки України було встановлено в галузі освіти ряд нормативно-правових документів. Зокрема, у Законі України «Про дошкільну освіту» (роз. 1, стор. 4, п. 3) зазначено: дошкільний вік – період в житті дитини від народження до 7 років, базовий етап фізичного та духовного становлення. У документі здійснено визначення завдання дошкільної освіти – сприяти фізичному, психологічному і духовному здоров'ю дитини, набуттю нею життєвого досвіду, формувати в молодого покоління основні норми загальнолюдської моралі. У Базовому компоненті дошкільної освіти увагу педагогів спрямовано на головні лінії розвитку фізичного, психологічного та морально-духовного здоров'я, формування особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стержня. Програма «Впевнений старт» націлює на виховання в дітей моральних якостей особистості (доброти, чуйності, товариськості, взаємодопомоги, толерантності, чесності, справедливості). У програмі «Українське дошкілля» вперше виділено рубрику «Духовне виховання», в якій визначено мету: сприяти засвоєнню уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню власного емоційного досвіду дітей та виробленню певного ставлення до себе; дати уявлення про те, що в народі засуджуються негативні вчинки людей, які називають словом «гріх». До нашого мовлення ввійшли поняття: «грішити» – порушувати норми співжиття; «брати гріх на душу» – робити щось усупереч власній совісті.

Проведене дослідження свідчить, що князь Володимир здійснив вагомий внесок у розвиток проблеми духовно-морального виховання дошкільників. Здобутки Київської Русі в галузі освіти відбивають закономірність, яка полягала в тому, що тільки державність народу спроможна гарантувати всебічний розвиток шкільництва, науки, культури. Педагогічний здобуток св. Володимира Великого переконує в тому, що розбудова держави повинна здійснюватися на основах християнської віри та культури, яка була започаткована в Київській Русі. Узагальнення історико-педагогічної спадщини переконує, що освітній процес у дошкільному навчальному закладі повинен бути направлений на створення відповідного мовленнєвого середовища, спрямованого на набуття мовленнєвої компетенції дошкільників та їх духовного зростання. З огляду на це важливим є вдосконалення комунікативних умінь педагогів.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – 23 с.
2. Богуш А. Духовність у вимірі мистецтва / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2013. – № 9. – 46 с.
3. Власто А. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства; переклад з англійської Р. Ткачук, Ю. Терех К. : Юніверс, 2004. – 496 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 3. – 407 с.
5. Дихал Є. Духовно-моральний розвиток дитини в дитсадку / Є. Дихал // Дитячий садок. Управління. – 2016. – вересень. – № 9. – 63 с.
6. Долинна О. Розвивати духовний потенціал особистості дошкільника / О. Долинна // Дошкільне виховання. – 2013. – № 9. – 53 с.
7. Хрестоматія тисячоліття хрещення Русі-України. – Філадельфія. – Торонто. – 1986. – 319 с.

Анна Шкарупа

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Г. Г. ВАЩЕНКА

У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

(ПРИСВЯЧЕНО 140-РІЧЧЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕДАГОГА)

Одним із найцінніших надбань української педагогіки є творча спадщина Григорія Григоровича Ващенко. Це передусім "Виховний ідеал", "Система навчання", "Виховання любові до Батьківщини", "Організаційні форми навчання", "Виховна роль мистецтва", "Засади естетичного виховання" та ін. У численних працях Г. Ващенко обґрунтував концепцію, програму, методологію і методику виховання, озброїв нас підходами, як саме належить формувати українського патріота, тобто нормального громадянина нормальної держави. Маючи неабиякий досвід у вчителюванні, вчений виокремив яскравий образ виховного ідеалу, переосмислив систему освіти. Він наголошував, що вчитель має спонукати дитину до самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення, адже активна